

Oñati kalerik kale

Aldizkari honetako aurreko zenbakietan gure herriko baserri-giroko hamasei auzoren deskribapen laburtzua hilero eman dugun bezala, hurrengoetan Oñatiko kaleen berri eskaintzeko asmoa dugu, oraingoan Xabier Zelaiarekin lankidetzan. Zeregin luzeagoa eta bestelakoa izango da, seguruenik, hirigune oñatiarrak mende askotan izan duen garapena eta bilakaera azaltzea ez baita hain erraza. Ahalik eta erarik argiengan erakusten saiatuko gara.

Jerardo Elortza eta Xabier Zelaia.

> Sarrera moduan

Bere sorrera eta izaerari dagokionez, Oñati herri berezia izan da historian zehar. Ez dauka inguruko beste udalerririk bazterekin antz handirik: hiribildua ez denez, ez du jaiotze-datarik eta agiririk, Gatzaga, Arrasate, Bergara, Elgeta, Soraluze, Eibar edo Urretxuk bezala. Hasiera-urterik ezagutzen ez badugu ere, badirudi Oñatik herrigune garrantzitsua osatzen zuela Erdi Aroaren azken gizaldiak ezkerre gutxienez, XII. mendetik aurrera agian. Lehenik, Arabako **Gebara leinu ospetsuaren jaureiria** genuen XV.era arte; eta gizaldi horren hondar herenetik-edo, **Oñatiko konderearen tituluaren jabe izan dira gaur egunera arte Gebara familiakoak** eta euren ondorengoak. Konderriak, berez, 1845erarte iraun zuen, gure herria orduan sartu baitzen Gipuzkoako probintzian, eskubide eta betebeharrak guztiekin.

Aipatu berri dugunak baldintzatu zituen gure hiriguneko kale eta auzoen eraketa eta antolamendua. Hipotesi gisa, aspalditxotik adierazi izan dugu Gebaratarren **Zumeltzegi dorretxearen beheko partean gauzatuko zela Oñatiko lehenengo gune kaletarra**: oraingo Mendiko kale, San Anton-Zumeltzegi kale eta Kale Zaharreko ingurumarietako zati batzuetan, jauntxoaren agintaren hedapen legez. Dena dela, Antzuelas-Arranoaitz errekan gora zabaltzen zen eremua ere (oraingo plaza nagusitik gorakoa) kalez eta etxez laster bete zela sinesteko arrazoiak badaude; hau da, **Erdi Aroan bertan eraiki zirela Kale Barriko, Atzeko kaleko eta Santa Marinako alderdi batzuk.**

Erdi Aroan

Rosa Ayerbe historialariak Oñatiko kondereen Madrileko artxiboan aurkitutako Ordenantza Zahar batzuetan (1470) garbi esaten zaigu nondik **norainokoa zen orduko Oñati: Zubiaurreko zubitik** (oraingo Iturritxo ondotik) Oraiturriraino [sic], hau da, egungo agustindarren eliza ondoraino, **Olaiturriraino** alegia. Beraz, Arranoaitz-Antzuelas errekatoak bereizten zituen bi auzo nagusiak taxutu samartuta zeudela frogatzen digu horrek: uraz handiko eta uraz hemendiko etxe- eta kale-guneak, hain zuzen ere.

Sorrera eta izaerari dagokionez, Oñati herri berezia izanik, bere hirigintzaren bilakaeran ere igartzen da hori

Egoera hori, ordea, sakon aldatu zen 1488an, urte hartan sute beldurgarri batek zeharo suntsitu baitzuen goiko aldea: orduko Kale Barria, Atzeko kalea eta Santa Marina zeharo kiskalita geratu ziren: izan ere etxerik gehienak zurez eginak genituen eta lasto, belar eta liho ugari gordetzen zuten; gainera errementari askok lan egiten zuten kale horietan eta, haizete baten laguntzaz ziurrenik, erabat erraustuta gelditu zen herriaren goiko parteak. **Behekoa** (Kale Zaharra eta inguruak), zorionez, **ez zen erre**, aipaturiko errekek suten-lanak egin zituen-eta.

XVI.etik XX. mendera arte

Sute ikaragarri hark **ondorio inportanteak** erakarri zizkion Oñatiko herriaren **hirigintzari nahiz eraikuntza-sistemari**: zura baztertzeke, **harri gehiago** erabiltzen hasi ziren etxeak egiteko; errementari, forjari eta *ultze* gehienek Ubao erreka bestaldera pasatu behar izan zuten; orduan jaio ziren **errebak berriak**, hau da, Bidebarrieta, Zubibarri, Lekunbarri eta Auzabarri, besteak beste; Kale Barria luzatu egin zen, egungo Etxaluzeraino lehenbizi (Kale Goiena izenez), eta geroxeago Auzotxoraino (Marzelino Zelaia kalea egun).

Kiskali ez zen beheko parteak ere luzatuz joan zitzaigun pixkanaka XVI.etik aurrera, Kurtzekoraino iritsi arte. Kanpantxoko errebala orduan erantsiko zen. Orain Madina kalea denaren ezkerrekoa ia guztiz itxuraldatu zen, XIX.aren amaieran laterandarrek euren komentu-seminarioa eta eliza jaso zutenean, hartarako etxe-ilara osoa bota zelako. Eta antzinako Santa Marina auzo historikoak aldakuntza ugari izan zituen garai hauetan; guri heldu zaizkigunak XVIII-XIX.etakoa eraikuntza batzuk izan dira, XX. mendeko ordezkapen eta berrikuntzekin batera.

XVI.ean eginak dira Oñatiko zenbait eraikuntza bakan eta bikain: Bidaurreta, parrokiako klaustroa eta hainbat aldare, ospitalea, unibertsitatea, Santa Ana eta abar. Baina, hirigintzari dagokienez, 400 urtetik gora duen aro honetako obrarik nagusia **Plaza Barria** dugu, askoren iritziz. Gora-

VISTA GENERAL DE LA VILLA DE OÑATE EN 1877.

behera eta eten asko eduki zuen prozesu luze baten ondoren, XVIII-XIX. mendeetan egituratu zen zatika eta epeka gure plaza nagusi dotorea: bi erreka estali eta gero, tarre horretan gauzatu ziren **udaletxeak, arkupeek, pelotaleku berriak eta lorategiek** emango zioten Oñatiko Foruen enparantzari eta bere ingurumariari herritar zein kanpotar askok miresten eta goraiatzuten duten itxura ederra.

XX-XXI. mendeetan

Ekonomia aldetik, joan den gizaldiko lehenengo hamarkadak ez ziren samurrak izan Oñatirentzat: 1921era arte ez zuen hemengo industriak bururik altxatu, baina 1929ko depresioak, errepublika denborako gorabehera eta gatazkek eta, batez ere, 1936ko gerra zibilak ekarritako hondamendiak aukera gutxi eskaini zioten hazkunde demografiko nahiz urbanistikoari. **Damian Lizaurrek 1934an moldatu zuen Oñatiko hiri-planoak ez zuen, egia esan, 1848an Francisco Coellok marraztutakoarekin alde gehiegi.**

Gerra osteko gose-urterik latzenak igaro ondoren, fabrike-

tan lan gehixeago zegoelako-edo, ekin zitzaion **etxe-bizitza berriak** eraikitzeari, **Lezesarriko Roke Azkune kalean** (1953) lehendabizi. Berehalaxe egin ziren Moiuia kalearen eskuma aldean beste bizitza banaka batzuk (Xabaloneko etxeak). Geroxeago etorriko ziren **Lizaur kalekoak, Matingoa eta Etxaluzeko poligonoak, Errekaldekoa, Olakoa, San Lorentzokoak**, fase eta epe desberdinetan moldatuak 1960-1970 hamarkadetan. Aldi baten ondoren, 1980 inguruko krisia tarteko eta ikusirik, non-bait, herriko etxe-premiak aski aseta zeudela, ez zen poligono berririk jaso puska batean. Azkenak, garrantzitsuenak behintzat, **Bidebarrieta, Ugarkalde, Goiena, Auzabarri, Urbieta eta San Martingoak** izan dira, Aingeru Guardakoaren ondoan egin diren era desberdinetako etxeak ahaztu barik.

Ohartuko zineten honezkero, egin-behar luze eta nekoso samarrean sartu garela. Izan ere, hasieran aurreratu dugun lez, Oñati herri berezitzoa izateagatik, baita hiri-gintza-arloan ere, harrobi oparo eta aberatsa da horrelako artikulua-sail bat idazteko. Gustatuko zaizuela uste dugu eta sorpresatxoren bat izango duzue kale-izenekin eta beste hainbat bitxikeriarekin. Datorren hilera arte!

XX. mendearen bigarren erdira arte astiro samar aldatu zen Oñatiko herrigunea. Etxe-poligono berriak azken 60 urtetan eginak dira

PSICOLOGIA

ANTSIETATEA
ESTRESA
FIBROMIALGIA
DEPRESIOA...

Psicología Zentroa
ROSA RUEDA

Zubilaga Auzoa, 20

943 04 74 06
psicologia-rueda@cop.es
www.psicologiarosarueda.com

Amaia Igartua
ARKITEKTURA ESTUDIOA

-Zaharberritzeak -Ikuskaritza Teknikoak (ITE) -Ziurtagiri energetikoak (CEE)
-Diru laguntzen gestioa-igogailuen proiektuak -Barne dekorazioa-Jarduera libentziak

tel: 677 31 20 57 • email: amaigartua@gmail.com • Oñati